

Fimmtudaginn 19. nóvember 1998.

Nr. 99/1998.

Múlalundur

(Björn Ól. Hallgrímsson hrl.,

Leó E. Löve hdl.)

gegn

Erni Ólafssyni

(Lára V. Júlíusdóttir hrl.)

Lífeyrissjóðir. Öryrkjar. Sératkvæði.

Dómur Hæstaréttar.

Mál þetta dæma hæstaréttardómararnir Pétur Kr. Hafstein, Garðar Gíslason, Guðrún Erlendsdóttir, Haraldur Henrysson og Hjörtur Torfason.

Áfrýjandi skaut máli þessu til Hæstaréttar 4. mars 1998 með leyfi Hæstaréttar samkvæmt 3. mgr. 152. gr. laga nr. 91/1991 um meðferð einkamála. Hann krefst þess aðallega, að úrskurði Héraðsdóms Reykjavíkur 12. september 1997 um synjun frávísunarkröfu áfrýjanda verði hrundið og málinu vísað frá héraðsdómi, en til vara, að hann verði sýknaður af öllum kröfum stefnda. Þá krefst hann málskostnaðar í héraði og fyrir Hæstarétti.

Stefndi krefst þess, að ekki verði orðið við kröfum áfrýjanda um frávísun málsins, og krefst staðfestingar hins áfrýjaða dóms. Þá krefst hann málskostnaðar fyrir Hæstarétti, eins og málið væri ekki gjafsóknarmál.

I.

Eins og lýst er í héraðsdómi, var stefndi, sem er 75% öryrki, fastráðinn starfsmaður hjá áfrýjanda frá 20. janúar 1987, þar til hann lét af störfum í lok september 1996. Áfrýjandi greiddi ekki iðgjöld í lífeyrissjóð vegna stefnda, skilaði hvorki þeim 6% af launum, sem atvinnurekanda ber að greiða, né hélt eftir af launum þeim 4%, sem eru hlutur launamanns.

Áfrýjandi reisir frávísunarkröfu sína á því, að krafa stefnda sé svo óljós, að hún gangi gegn almennum reglum laga nr. 91/1991 um skýra afmörkun sakarefnis og sé því ekki dómtæk. Stefndi hafi ekki sýnt fram á, að honum standi eða hafi staðið til boða aðild að líf-

eyrissjóði. Tímabil það, sem um sé að ræða, sé ekki tiltekið í stefnu, upplýsingar skorti um útreikning lífeyris stefnda úr Lífeyrissjóði bænda, og engin grein sé gerð fyrir stöðu og högum stefnda. Þá feli krafa stefnda í sér lögspurningu, og beri að vísa henni frá samkvæmt 1. mgr. 25. gr. laga nr. 91/1991. Loks telur áfrýjandi, að málið kunni að sæta frávísun ex officio samkvæmt 2. mgr. 24. gr. laga nr. 91/1991, þar sem það eigi undir félagsdóm samkvæmt 44. gr. laga nr. 80/1938 um stéttarfélög og vinnudeilur.

Samkvæmt 2. gr. laga nr. 55/1980 um starfskjör launafólks og skyldutryggingu lífeyrisréttinda er öllum launamönnum rétt og skylt að eiga aðild að lífeyrissjóði viðkomandi starfsstéttar eða starfsþóps, og er atvinnurekendum skylt að halda eftir af launum starfsfólks síns iðgjaldshluta þess og standa viðkomandi lífeyrissjóði skil á honum ásamt móttframlagi sínu. Með dómi Hæstaréttar 26. september 1996, H. 1996, 2584, var því slegið föstu, að í lögum nr. 55/1980 fælist ótvíræð lagaskylda fyrir alla landsmenn til að vera í lífeyrissjóði. Hefur stefndi lögvarða hagsmuni af því að fá úr því skorið, hvort réttarsamband hans og áfrýjanda hafi verið þess eðlis, að skylt hafi verið að greiða í lífeyrissjóð vegna hans. Er málsóknarleið þessi heimil samkvæmt 2. mgr. 25. gr. laga nr. 91/1991. Aðrar frávisunarástæður áfrýjanda þykja ekki skipta máli. Frávísunarkrafan er því ekki tekin til greina.

II.

Starfsemi áfrýjanda á sér langa sögu, en henni var komið á fót árið 1959. Starfsemin hefur verið undanþegin almennri skattskyldu, sbr. dóm Hæstaréttar 9. október 1964, H. 1964, 687, þar sem hún var ekki talin atvinnurekstur í skilningi þágildandi laga um tekjuskatt og eignarskatt.

Áfrýjandi heldur því fram, að starfsemi sú, sem fram fer á hans vegum, sé ekki atvinnurekstur, heldur líknarstarfsemi, sem hafi það markmið að styðja sjúka til sjálfsbjargar. Tilgangurinn með starfseminni sé sá að veita öryrkjum starfsþjálfun og endurhæfingu. Þóknun sú, sem greidd sé fyrir vinnuna, sé liður í endurhæfingunni. Áfrýjandi telur því, að starfsemin falli ekki undir 2. gr. laga nr. 55/1980. Þá telur áfrýjandi, að 11. gr. reglugerðar nr. 329/1983 um verndaða vinnustaði eigi ekki við starfsemi sína, en þar er kveðið á

um það, að fatlað starfsfólk skuli njóta sömu réttinda og aðrir í sama stéttarfélagi, svo sem aðildar að lífeyrissjóði. Hann hafi aldrei sótt um leyfi til félagsmálaráðuneytis til að njóta réttarstöðu verndaðra vinnustaða samkvæmt lögum nr. 41/1983 um málefni fatlaðra, sbr. nú lög nr. 59/1992, og aldrei notið styrkja úr ríkissjóði og sé óbundinn af þeim lögum og reglugerðum settum samkvæmt þeim.

Í stofnreglugerð fyrir áfrýjanda er því lýst, að áfrýjandi reki vinnustað fyrir öryrkja. Fram er komið, að í ýmsum opinberum skýrslum um verndaða vinnustaði hefur áfrýjandi verið talinn meðal þeirra án nokkurs fyrirvara. Í bréfi félagsmálaráðuneytisins til áfrýjanda 28. febrúar 1997 kemur fram það álit, að það, sem ráði úrslitum um það, hvort vinnustaður teljist verndaður vinnustaður eða ekki, sé, hvort markmið starfseminnar og starfsemin sjálf sé í samræmi við lög um málefni fatlaðra, en ekki, hvort vinnustaður hafi fengið starfsleyfi ráðuneytisins. Þegar litið er til starfsemi áfrýjanda, verður að telja, að hún falli undir lög um málefni fatlaðra og reglugerðir, sem settar eru með heimild í þeim lögum. Starfsemi áfrýjanda er því rekin á vinnustað, þar sem fram fer skammtímaendurhæfing öryrkja, en jafnframt vinna þar fastráðnir öryrkjar og aðrir starfsmenn. Þar eru framleiddar vörur, sem seldar eru á almennum markaði.

Stefndi var í fullu starfi hjá áfrýjanda í tæp tíu ár. Áfrýjandi greiddi stefnda laun fyrir vinnuna og orlof, hélt eftir af laununum til staðgreiðslu skatta og greiddi tryggingargjald í ríkissjóð. Samkvæmt 2. mgr. 3. gr. reglugerðar nr. 194/1981 um starfskjör launafólks og skyldutryggingu lífeyrisréttinda telst launamaður sá einstaklingur, félagsbundinn í stéttarfélagi eða ófélagsbundinn, sem fær skattskyldar greiðslur og/eða skattskyld hlunnindi sem laun fyrir að leysa eitthvert starf af hendi í annars þágu, enda sé það ekki þáttur í sjálfstæðri starfsemi hans. Er fallist á það með stefnda, að 2. gr. laga nr. 55/1980 verði beitt um réttarsamband aðila máls þessa, eins og starfi stefnda var háttað, en hvorki í þeim lögum né í reglugerð nr. 194/1981 er að finna heimild til að undanþiggja fatlaða frá þeirri almennu skyldu að greiða í lífeyrissjóð. Áfrýjandi er atvinnurekandi og bar því samkvæmt 2. gr. laga nr. 55/1980 að standa skil á iðgjöldum vegna stefnda. Ekki bar nauðsyn til, að fyrir lægi, í hvaða lífeyrissjóð skyldi greiða. Þeim mönnum, sem eiga ekki aðild að líf-

eyrissjóðum eða eru utan þeirra starfsstétta eða starfshópa, sem starfandi lífeyrissjóðir taka til, er gefinn kostur á þátttöku í almennum, óbundnum sjóði, sbr. 7. gr. laga nr. 95/1980 um Söfnunarsjóð lífeyrisréttinda, en samkvæmt þeirri grein nær skylda til greiðslu iðgjalda til allra launþega og atvinnurekenda, enda hafi þeir ekki fullnægt tryggingarskyldu sinni með aðild að lífeyrissjóðum, sem lögbundnir eru eða viðurkenndir af fjármálaráðuneyti, og greiðslu iðgjalda til þeirra.

Samkvæmt framansögðu og að öðru leyti með vísan til forsendna hins áfrýjaða dóms ber að staðfesta hann.

Eftir atvikum þykir rétt að fella niður málskostnað fyrir Hæstarétti, en gjafsóknarkostnaður stefnda greiðist úr ríkissjóði, svo sem í dómsorði greinir.

D ó m s o r ð :

Hinn áfrýjaði dómur skal vera óraskaður.

Málskostnaður fyrir Hæstarétti fellur niður.

Gjafsóknarkostnaður stefnda, Arnar Ólafssonar, fyrir Hæstarétti greiðist úr ríkissjóði, þar með talin málflutningslaun lögmanns hans, Láru V. Júlíusdóttur hæstaréttarlögmanns, 200.000 krónur.

S é r a t k v æ ð i

Gardars Gíslasonar

Svo sem í I. kafla atkvæðis meiri hluta dómenda greinir, lýtur ágreiningur aðila að því, hvort réttarsamband þeirra hafi, þegar stefndi starfaði hjá áfrýjanda, verið þess eðlis, að skylt hafi verið að greiða í lífeyrissjóð vegna stefnda á grundvelli 2. gr. laga nr. 55/1980. Enda þótt ekki sé í ljós leitt, í hvaða lífeyrissjóð þær greiðslur skyldu renna, er ég samþykkur því að vísa málinu ekki frá dómi.

Áfrýjandi er í eigu og annast hluta af líknarstarfi Sambands íslenskra berkla- og brjóstholssjúklinga, en hefur tekið að sér að sinna hvers kyns endurhæfingu þeirra, sem á þurfa að halda vegna heilsubrests. Deilt er um það, hvort sú starfsemi áfrýjanda að greiða þeim, sem metnir hafa verið öryrkjar og fá starfspjálfun, þóknun fyrir störfín, leiði til þess, að samband þeirra verði talið samband at-

vinnurekenda og launþega í skilningi 2. gr. laga nr. 55/1980. Samþærilegt álitafni kom til úrlausnar í dómi Hæstaréttar 9. október 1964 í máli Gjaldheimtunnar í Reykjavík gegn áfrýjanda. Þá komst meiri hluti réttarins að þeirri niðurstöðu, að rekstur áfrýjanda væri „eðlisþáttur í líknarstarfsemi, og verður hann eigi talinn atvinnurekstur í skilningi 4. gr. laga nr. 46/1954, 6. gr. laga nr. 70/1962 og 29. gr. laga nr. 69/1962“. Var þessi niðurstaða reist á athugun á tilgangi áfrýjanda og starfsemi hans. Núgildandi undanþága frá skattskyldu er í 4. gr. laga nr. 75/1981 um tekjuskatt og eignarskatt, og hefur ekki orðið efnisbreyting á því ákvæði, sem skattundanþága áfrýjanda byggist á. Ekkert er fram komið í málinu um, að breytingar hafi orðið á tilgangi eða rekstri áfrýjanda að þessu leyti, síðan dómurinn var upp kveðinn. Ég tel því, að sömu rök eigi að leiða til samþærilegrar niðurstöðu. Með vísan til þessa fordæmis, sem fjallaði um álitafni eðlisskylt því, sem hér er til úrlausnar, telst áfrýjandi ekki stunda atvinnurekstur í skilningi 2. gr. laga nr. 55/1988. Ber þegar af þeirri ástæðu að taka til greina kröfu hans um sýknu af kröfum stefnda.

Ég er samþykkur meiri hluta dómenda um málskostnað og gjaf-sóknarkostnað.

Dómur Héraðsdóms Reykjavíkur 5. desember 1997.

Mál þetta, sem dómtekið var 31. október sl., er höfðað með stefnu, birtri 11. janúar 1997.

Stefnandi er Örn Ólafsson, kt. 131132-4929, Barónsstíg 41, 101 Reykjavík.

Stefndi er Múlalundur, kt. 470269-3759, Hátúni 10 c, Reykjavík.

Dómkröfur stefnanda eru þær, að viðurkennt verði með dómi, að stefnandi hafi átt rétt á og borið skylda til sem starfsmanni stefnda að eiga aðild að og greiða iðgjöld til lífeyrissjóðs og að stefnda hafi verið skylt að halda eftir af launum stefnanda iðgjaldshluta hans og standa lífeyrissjóði skil á honum ásamt mótframlagi sínu það tímabil, sem stefnandi var starfsmaður stefnda.

Auk þess er krafist málskostnaðar samkvæmt gjaldskrá Löggarðs hf. auk lögmaelts virðisaukaskatts skv. l. nr. 50/1988, eins og mál þetta væri eigi gjaf-sóknarmál.

Dómkröfur stefnda eru þær, að stefndi verði sýknaður af öllum kröfum stefnanda.

Í greinargerð stefnda var krafist frávísunar málsins, en með úrskurði dómsins 12. september sl. var þeirri kröfu hafnað.

Málsatvik, málsástæður og lagarök.

Stefnandi, sem er 75% öryrki, var fastráðinn starfsmaður hjá stefnda, Múlalundi, sem er vinnustaður rekinn á vegum SÍBS, allt frá 20. janúar 1987, þar til hann lét af störfum í lok september 1996. Áður en hann fékk fastráðningu, vann hann í tímavinnu árið 1986. Hann var í fullu starfi hjá stefnda allan starfstíma sinn. Hann naut þeirra launakjara, sem fatlaðir njóta hjá Múlalundi, auk greiðslna á orlofi, en stefndi greiddi aldrei af þeim í lífeyrissjóð, skilaði hvorki þeim 6% af launum, sem atvinnurekanda ber að gera, né hélt eftir af launum stefnanda þeim 4%, sem eru hluti launamanns.

Stefnandi kveðst hafa ásamt samstarfsmönnum sínum, sem hafi ekki heldur verið tekið af í lífeyrissjóð, reynt að fá leiðréttingu hér á, snúið sér til samtaka öryrkja, til fulltrúa í verkálýðshreyfingu, til stjórnvalda, og jafnvel hefur málið hlotið umfjöllun á Alþingi. Þrátt fyrir fögur fyrirheit, loforð um athugun og nefndaskipan hafi ekkert gerst í lífeyrissjóðamálum stefnanda eða flestra annarra öryrkja, sem starfi á vernduðum vinnustöðum. Menn hafi velt málinu á milli sín, deilt um það, til hvaða lífeyrissjóðs ætti að greiða, og drepíð málinu á dreif.

Stefnandi kveður sér nauðsynlegt að höfða mál á hendur stefnda, sem er fyrrum atvinnurekandi hans, til að fá viðurkenndan rétt sinn og skyldu til aðildar að lífeyrissjóði. Eftir slíkan viðurkenningardóm væri samkomulagsatriði með atvinnurekanda og stefnanda, til hvaða lífeyrissjóðs yrði greitt, svo framarlega sem lagaskyldu um greiðslu í lífeyrissjóð er fullnægt, en unnt sé að fullnægja lagaskyldu um greiðslu með greiðslum til fleiri en eins starfandi lífeyrissjóðs.

Með bréfi, dags. 3. apríl 1996, var þess farið á leit við stefnda, að greitt yrði af stefnanda í lífeyrissjóð og leiðrétting gerð aftur í tímann. Þessu erindi var svarað með bréfi, dags. 30. maí 1996, og óskað eftir lengri fresti, þar sem erindið væri til athugunar í félagsmálaráðuneyti og fjármálaráðuneyti. Með bréfi stefnda 14. júní 1996 var síðan greint frá skipun sjö manna samninganefndar, sem semja skyldi um laun, réttindi og skyldur fatlaðra starfsmanna í verndaðri vinnu, og skyldi nefndin ljúka störfum fyrir haustið. Enn hafi ekkert heyrst frá störfum nefndarinnar og ekki séð, hvernig niðurstöður hennar eigi að hafa áhrif á rétt stefnanda og skyldur tíu ár aftur í tímann.

Stefnandi fékk heimild til gjafsóknar vegna máls þessa með bréfi dómsmálaráðuneytisins 20. desember 1996.

Stefnandi kveðst vísa til laga um starfskjör launafólks og skyldutryggingu lífeyrisréttinda nr. 55/1980. Í 2. gr. laganna sé kveðið á um það, að öllum launamönnum og þeim, sem stunda atvinnurekstur eða sjálfstæða starfsemi, sé rétt og skylt að eiga aðild að lífeyrissjóði viðkomandi starfsstéttar eða starfshóps, enda starfi lífeyrissjóðurinn samkvæmt sérstökum lögum eða reglugerð, sem staðfest hafi verið af fjármálaráðuneyti. Atvinnurekendum sé skylt að halda eftir af launum starfsfólks síns iðgjaldshluta þess og standa hlutaðeigandi lífeyrissjóði skil á honum ásamt mótframlagi sínu samkvæmt þeim reglum, sem settar séu um iðgjaldagreiðslur í reglugerð viðkomandi sjóðs eða lögum.

Stefndi hafi ekki þrátt fyrir skýr ákvæði í lögum nr. 55/1980 um starfskjör launafólks og skyldutryggingu lífeyrisréttinda sinnt skyldu sinni samkvæmt lögnum. Ekki verði séð, þótt menn eigi við örorku að stríða, að þeir séu undanþegnir ákvæðum laga þessara, stundi þeir launavinnu eða atvinnurekstur, eða að atvinnurekendur geti komið sér undan lögbundnum skyldum sínum með skírskotun til fötlunar starfsmanna sinna. Hvorki lögum um starfskjör launafólks né í reglugerð, sem sett hefur verið með þeim lögum, sé að finna heimild til að undanþiggja fatlaða frá þessari almennu skyldu.

Sú mismunun að greiða ekki í lífeyrissjóð af fötluðum starfsmönnum sé enn fremur brot á 65. gr. stjórnarskrárinnar nr. 33/1944, eins og henni var breytt með stjórnskipunarlögum nr. 97/1995, en þar segi, að allir skuli vera jafnir fyrir lögum og njóta mannréttinda án tillits til kynferðis, trúarbragða, skoðana, þjóðernisuppruna, kynþáttar, litarháttar, efnahags, ætternis og stöðu að öðru leyti.

Krafa um viðurkenningu á rétti sé reist á 2. mgr. 25. gr. eml. nr. 91/1991.

Málskostnaðarkrafa sé samkvæmt 129. gr. eml. nr. 91/1991.

Af hálfu stefnda kemur fram, að stefndi, Múlalundur, vinnustofa Sambands íslenskra berkla- og brjóstholssjúklinga í Reykjavík, sé stofnun í eigu Sambands íslenskra berkla- og brjóstholssjúklinga, SÍBS. Sé fyrirtækið í eigu og rekið á vegum SÍBS í þeim tilgangi að veita öryrkjum starfsþjálfun við þeirra hæfi, svo að þeir geti orðið gjaldgengir á almennum vinnumarkaði með tímanum.

Gangi þjálfun eftir, séu menn látnir víkja fyrir öðrum, er skorti þjálfun, hæfingu, iðju og verkunnáttu. Þá hafi stefndi á sínum vegum sérfróða lækna og þjálfunar- og hjúkrunarlið, er veiti nauðsynlega umönnun. Hafi starfsemi stefnda ávallt verið hluti af landskunnri lífnarstarfsemi SÍBS, sem m. a. eigi og reki Reykjalund, alhliða lækninga- og endurhæfingarmiðstöð, og enn fremur í samstarfi við Rauða kross Íslands, dagvistun fyrir aldraða í Múlabæ og aldraða alheimerssjúklinga í Hlíðabæ.

Múlalundur sé ekki rekinn í fjágróðaskyni eða til að afla SÍBS tekna og njóti í raun styrkja frá SÍBS. Einnig njóti stefndi nokkurs húsaleigustyrks frá Reykjavíkurborg. Hefur það fé, sem aflað hefur verið með sölu á framleiðslu stefnda, jafnan gengið til reksturs stofnunarinnar, sem þó hafi ávallt verið rekin með halla.

Rekstur stefnda hafi að nokkru leyti verið með þeim hætti, sem tíðkast um svokallaða verndaða vinnustaði, án þess þó að sótt hafi verið um eða fengist hafi starfsleyfi til slíks hjá félagsmálaráðuneyti skv. lögum nr. 59/1992 um málefni fatlaðra, enda hafi stefndi talið sig sinna líknarstarfi umfram allt með atvinnuþjálfun sinni. Þá hafi stefndi hlotið iðnaðarleyfi 13. 12. 1988 vegna plastvörugerðar sinnar.

Við mat á hæfni einstaklinga til þjálfunar og hæfingar hafi stefndi reynt eftir fremsta megni að taka þá til reynslu, oftast í þrjá mánuði í fyrstu, og hæfa sem kostur sé. Gangi það ekki eftir og menn séu ekki tilbúnir að fara á hinn almenna vinnumarkað, geti þeir að vissum skilyrðum fullnægðum verið áfram í hæfingu og iðju hjá stefnda og þegið fyrir það fé. Þeir, sem njóti þannig velvildar stefnda, séu undantekningarlaust fatlaðir og öryrkjar, er njóti þeirrar fyrirgreiðslu hjá Tryggingastofnun ríkisins skv. almanna-tryggingalögum að fá greiddan a. m. k. örorkulífeyri. Skerðist þessi lífeyrir ekki þrátt fyrir það fé, sem skjólstæðingar stefnda fá hjá honum fyrir verkþjálfun sína.

Stefndi hefur ekki talið sig standa í eiginlegum atvinnurekstri með líknarstarfsemi sinni í venjulegri merkingu þess orðs eða skv. skilningi laga nr. 55/1988. Þá telur stefndi, að lög og reglugerðir um verndaða vinnustaði eigi ekki við um rekstur sinn, eins og áður var að vikið.

Stefndi reisir sýknukröfu sína í fyrsta lagi á aðildarskorti. Dómkröfu stefnanda sé skipt upp, annars vegar, að viðurkennt verði, að stefnandi eigi rétt og beri skylda til að eiga aðild að lífeyrissjóði, og hins vegar, að stefnda hafi borið skylda til að halda eftir iðgjaldahluta stefnanda og greiða lífeyrissjóði ásamt mótframlagi stefnda.

Fyrri hluti dómkröfu beinist að ótilgreindum lífeyrissjóði, en ekki stefnda, og beri því að sýkna hann af þeirri kröfu vegna aðildarskorts, þar sem stefndi sé ekki sá, sem borið geti skylduna eða réttindin gagnvart stefnanda. Styðjist það einnig við ákvæði 2. gr. laga nr. 55/1980, þar sem kveðið sé á um rétt og skyldu til aðildar að viðurkenndum lífeyrissjóði. Slíkt sé ekki á valdi stefnda, enda geti hann ekki bundið einhvern ótilgreindan lífeyrissjóð á þann hátt, sem stefnandi krefst. Sömuleiðis eigi stefnandi ekki þá hagsmuni, sem hann krefst nú dóms um gagnvart stefnda.

Hið sama eigi við um síðari lið dómkröfunnar, þar sem stefnandi eigi

ekki þann rétt, sem hann sækir um í máli þessu, heldur ótilgreindur lífeyrissjóður. Lífeyrissjóðirnir hafi með lögum fengið í raun framseld umrædd réttindi til innheimtu, vörslu og eignar, og því eingöngu viðurkenndir lífeyrissjóðir, sem megi og geti innheimt ætlaða fjárkröfu stefnanda skv. ákvæði 2. gr. laga nr. 55/1980, er kveði skýrlega á um það, að atvinnurekanda sé skylt að standa viðkomandi lífeyrissjóði skil á iðgjaldinu, bæði hlut launamanns og hlut atvinnurekandans. Skuli sú tryggingarskylda innt af hendi með þátttöku í viðurkenndum lífeyrissjóðum skv. 3. gr. 1. nr. 55/1980, sbr. 4. gr. rgl. nr. 194/1981. Beri stefnanda því að beina kröfu sinni að þeim lífeyrissjóði, sem hann telur sig eiga aðild að, er innheimti vangoldin gjöld fyrir skjólstæðinga sína, þar sem einstaklingar geti ekki sjálfir innheimt greiðslur, sem renna eigi í lífeyrissjóð. Réttarhöfnin sé í hendi viðkomandi lífeyrissjóðs, en ekki hjá einstökum aðilum hans.

Þá styður stefndi syknukröfu sína því, að honum sé ókleift að efna þá skyldu, sem stefnandi fer fram á við hann. Stefndi hafi ekki haldið eftir hluta stefnanda til greiðslu í lífeyrissjóð, og þar sem stefnandi stundi ekki lengur launaða vinnu, muni ekki verða um framhald greiðslna að ræða, er veiti honum rétt eins og öðrum, sem séu fullgildir aðilar í lífeyrissjóðum. Stefndi geti ekki veitt slík réttindi, sem séu grundvöllur lögsóknar þessarar. Slík réttindi geti lífeyrissjóðir einir veitt.

Frá því að eigandi stefnda, SÍBS, hafi hafið líknarstarfsemi sína, hafi hann ekki talið þessa starfsemi stefnda eiginlegan atvinnurekstur eða að hann sé atvinnurekandi í venjulegum skilningi þess orðs. Stefndi hafi með höndum líknarstarfsemi, sem felist m. a. í því að endurhæfa skjólstæðinga sína með iðju, þjálfun og hæfingu, svo að þeir öðlist tækifæri til þess að koma sér síðar á almennan vinnumarkað. Stefndi hafi ekki sótt um leyfi til félagsmálaráðuneytis til að njóta réttarstöðu verndaðra vinnustaða skv. lögum nr. 59/1992, sbr. áður lög nr. 41/1983. Þar sem stefndi hvorki starfi samkvæmt slíku leyfi né njóti tilheyrandi rekstrarábyrgðar eða styrkja ríkissjóðs, hafi hann verið óbundinn af viðkomandi lagaákvæðum og reglugerðum settum skv. lögnum, sem voru nr. 329/1983, en hafi verið felld niður með rgl. nr. 376/1996. Þó sé vert að benda á, að skv. reglunum sé kveðið skýrlega á um það, að ekki sé skylt að greiða laun fyrir iðju og hæfingu. Er það í samræmi við skilning stefnda, sem hefur litið á greiðslur sínar til skjólstæðinga sinna sem dagpeninga eða vasapeninga fremur en eiginleg laun, enda raunverulegt framlag við framleiðslu á vörum stefnda oft mjög óverulegt og í raun um nokkurs konar dagvistun að ræða. Styðjist þetta einnig við þann lagaskilning og framkvæmd, sem ríkisvaldið viðhafði vegna skjólstæðinga stefnda í sambandi við atvinnuleysisbætur, en slíkra bóta hafi hvorki stefn-

andi né aðrir skjólstæðingar stefnda notið, fengju þeir ekki starf við hæfi hjá stefnda eða misstu það.

Lög nr. 55/1980 byggist jafnframt á þessu atriði, sbr. 2. gr. laganna, sem kveður á um, að launamenn skuli eiga aðild að lífeyrissjóðum. Telur stefndi, að skírskotun laganna til launamanna eigi ekki við um sína skjólstæðinga skv. því, sem að ofan greinir. Þá telur stefndi sig ekki þurfa að halda eftir af launum launþega sinna og greiða mótframlag í lífeyrissjóð, verði stefndi talinn hafa atvinnurekstur með höndum, enda séu skjólstæðingar hans öryrkjar, allflestir metnir með 75% orkuskerðingu, en það sé í raun alger örorka skv. reglum Tryggingastofnunar ríkisins. Slíkir aðilar njóti fulls örorkulífeyris alveg án tillits til raunverulegrar vinnugetu. Þar sem stefnandi hafi notið slíks lífeyris frá Tryggingastofnun ríkisins lögum samkvæmt, hafi hann ekki átt rétt á lífeyri umfram það nema með samþykki stefnda. Slíkt hafi stefndi ekki samþykkt, og stefnanda sé það fullkunnugt, enda hafi hann verið í iðjubjálfun hjá stefnda á þessum kjörum og tekið við greiðslum án fyrirvara og athugasemdalaust allan starfstíma sinn. Ef stefnandi hafi átt að njóta lífeyris frá stefnda, hafi hann ekki jafnframt getað þegið lífeyri frá Tryggingastofnun ríkisins á sama tíma, svo sem hann gerði.

Þá telur stefndi, að kröfur stefnanda séu fallnar niður sökum fyrningar og/eða stórkostlegs tómlætis hans. Lúti það í raun bæði að fjárkröfum og viðurkenningarkröfu stefnanda, sem hljóti að tengjast sökum eðlis þeirra réttinda, er stefnandi nú tjái sig eiga á hendur stefnda. Stefnandi hafi engan reka gert að leiðréttingu sinna mála fyrr en rúmum áratug frá því, að hann hóf störf hjá stefnda, og ekki fyrr en hann hafði hætt vinnu sinni. Með háttsemi sinni hafi stefnandi sýnt af sér mikið tómlæti, sem leiði til þess, að fjárkröfur, sem stefnandi kynni einhvern tíma að hafa átt á hendur stefnda, séu löngu fallnar niður af þeim sökum. Sömuleiðis séu fjárkröfur fyrndar alveg án tillits til þess, hvort réttindin sem slík séu fyrnd eða ekki. Leiði það óhjákvæmilega til sömu niðurstöðu, þar sem stefndi hafi hafnað með öllu hugsanlegum fjárkröfum stefnanda, hver svo sem úrslit þessa máls verði. Verði ekki heldur séð, á hvern hátt ótilgreindur lífeyrissjóður geti reist fjárkröfur sínar á áfellingisdomi í þessu máli, en atbeini slíks sjóðs sé nauðsynlegur, svo sem stefnandi sjálfur telji.

Verði ekki á sýknukröfur fallist, krefst stefndi sýknu að svo stöddu, sbr. 2. mgr. 26. gr. eml., þar sem stefnandi hafi ekki sýnt fram á, að hann muni njóta þeirra réttinda, sem aðild að lífeyrissjóði veiti, þar sem ekki liggi fyrir, í hvaða lífeyrissjóð beri að greiða, og efndatími því ókominn. A. m. k. sé verulegur vafi um það atriði. Liggi ekki fyrir í málinu, að stefnandi fái þann

aðgang að lífeyrissjóði fyrir þeim rétti, sem hann æskir nú viðurkenningar fyrir á hendur stefnda.

Stefndi mótmælir sérstaklega fullyrðingum stefnanda um, að brotið sé á honum skv. 65. gr. stjórnarskrárinnar. Afstaða stefnda til málefnisins stafi ekki af því, að stefnandi njóti ekki þeirra sjálfsögðu réttinda, að allir skuli teljast jafnir fyrir lögum. Ágreining aðila leiði af ólíkri túlkun lagaákvæða, eðli og inntaki starfsemi stefnda. Eigi það ekkert skylt við þau sjónarmið, er umrætt ákvæði stjórnarskrár taki til.

Um lagarök með sýknukröfu vísar stefndi til laga nr. 91/1991, einkum um aðildarskort, sbr. og lög nr. 55/1980, almennra reglna kröfuréttar um fyrningu og tómlætis og fyrirvaralausrar viðtöku fjár, ómöguleika og efndir og lok kröfuréttinda.

Um málskostnaðarkröfu vísar stefndi til XXI. kafla laga nr. 91/1991.

Niðurstaða.

Kröfugerð stefnanda lýtur að því að fá um það úrlausn dómstóls, hvort af réttarsambandi því, sem var með aðilum, er stefnandi starfaði hjá stefnda, leiði, að stefnda hafi borið að halda iðgjaldshluta stefnanda eftir af launum hans samkvæmt ákvæðum 2. gr. laga nr. 55/1980 um starfskjör launafólks og skyldutryggingu lífeyrisréttinda og standa skil á honum ásamt mótframlagi sínu til lífeyrissjóðs. Afmarkast sakarefnið við þá kröfugerð, og er því ekki fallist á það með stefnda, að hann geti haldið því fram hér, að hann sé ekki réttur aðili máls þessa, né heldur, að honum sé ógerlegt að standa skil á mótframlagi stefnanda til lífeyrissjóðs.

Stefndi telur, að eðli réttarsambands aðila hafi verið annað en reglur laga nr. 55/1980 taki til. Starfsemi sín sé ekki atvinnurekstur í skilningi þeirra laga. Um þetta er það að segja, að fram kemur í málinu og reyndar kunnugt, að stefndi stundar framleiðslu á plastvörum og selur framleiðslu sína á almennum markaði. Er það álit dómsins, að stefndi teljist stunda sjálfstæða starfsemi og taki ákvæði laga nr. 55/1980 til hans. Þá þykir ekki vera sýnt fram á, að staða stefnanda hafi verið önnur en annarra launamanna. Samkvæmt 11. gr. reglugerðar um verndaða vinnustaði nr. 329/1983, sem í gildi var meginhluta þess tíma, er stefnandi starfaði hjá stefnda, skyldi fatlað starfsfólk njóta sömu réttinda og aðrir í sama stéttarfélagi, s. s. aðildar að lífeyrissjóði, orlofsdvalar, greiðslna úr sjúkrasjóðum o. fl. Af hálfu stefnda er því haldið fram, að hann reki ekki verndaðan vinnustað, og lítur dómurinn svo á, þegar litið er til ákvæða laga nr. 55/1980 annars vegar og þess, að skýr lagafyrirmæli um stöðu starfsmanna með skerta starfsorku er ekki að finna hins vegar, að fallist verði á það með stefnanda, að ákvæði 2. gr. laga nr. 55/1980 hafi átt við um réttarsamband aðila.

Fram kemur í málinu, að lögmaður stefnanda gerði kröfu um, að greitt yrði af launum stefnanda í lífeyrissjóð og framlag launamanns til sjóðs yrði dregið af kaupi hans. Krafa þessi var höfð uppi við stefnda, áður en sambandi aðila var slitið, og verður því ekki fallist á það með stefnda, að stefnandi hafi sýnt slíkt tómlæti um kröfu sína, að leiði til sýknu. Er hér engin afstaða tekin til þess, hver áhrif fyrningarreglur laga kunna að hafa í þessu sambandi, enda kröfugerð ekki með þeim hætti af hálfu stefnanda, að á það reyni hér.

Samkvæmt þessu verður fallist á viðurkenningarkröfu stefnanda.

Rétt þykir, að málskostnaður á milli aðila falli niður. Stefnandi hefur fengið gjafsókn í máli þessu, og greiðist gjafsóknarkostnaður, sem er 325.256 krónur, úr ríkissjóði.

Allan Vagn Magnússon héraðsdómari kvað upp dóminn.

D ó m s o r ð:

Viðurkennd er sú krafa stefnanda, Arnar Ólafssonar, að hann hafi átt rétt á og borið skylda til sem starfsmanni stefnda, Múlalundar, að eiga aðild að og greiða iðgjöld til lífeyrissjóðs og að stefnda hafi verið skylt að halda eftir af launum stefnanda iðgjaldshluta hans og standa lífeyrissjóði skil á honum ásamt mótframlagi sínu það tímabil, sem stefnandi var starfsmaður stefnda.

Málskostnaður á milli aðila fellur niður.

Gjafsóknarkostnaður stefnanda, 325.256 krónur, greiðist úr ríkissjóði.